

УДК 37.032

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ У ПОЗАУРОЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Дячук В.І., здобувач

*Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського
директор**Миколаївська ЗОШ I–III ступенів № 50 імені Г.Л. Дівіної*

Статтю присвячено теоретичному обґрунтуванню наступних педагогічних умов формування життєвої компетентності старшокласників у позаурочній діяльності: впровадження педагогами акмеологічних технологій у позаурочну роботу зі старшокласниками; управлінське забезпечення зовнішніх та внутрішніх освітніх ресурсів безперервності та наступності формування життєвої компетентності у позаурочній діяльності учнів I, II та III ступенів; впровадження програми психологічного супроводу процесу формування життєвої компетентності старшокласників; впровадження педагогами праксеологічного підходу в процесі формування життєвої компетентності старшокласників.

Ключові слова: умова, педагогічні умови, старшокласник, позаурочна діяльність, життєва компетентність, освітнє середовище, зовнішні та внутрішні освітні ресурси, психологічний супровід, праксеологічний підхід.

Статья посвящена теоретическому обоснованию следующих педагогических условий формирования жизненной компетентности старшеклассников во внеурочной деятельности: внедрение педагогами акмеологических технологий во внеурочную работу со старшеклассниками; управленческое обеспечение внешних и внутренних образовательных ресурсов непрерывности и преемственности формирования жизненной компетентности во внеурочной деятельности учащихся I, II и III степеней; внедрение программы психологического сопровождения процесса формирования жизненной компетентности старшеклассников; внедрение педагогами праксеологического подхода в процессе формирования жизненной компетентности старшеклассников.

Ключевые слова: условие, педагогические условия, старшеклассник, внеурочная деятельность, жизненная компетентность, образовательная среда, внешние и внутренние образовательные ресурсы, психологическое сопровождение, праксеологический подход.

Dyachuk V.I. PEDAGOGICAL CONDITIONS OF SENIOR PUPILS' LIFE COMPETENCE FORMATION IN EXTRACURRICULAR ACTIVITY

The article is devoted to theoretical outlining of pedagogical conditions of senior pupils' life competence formation in extracurricular activities, which author defined in following: the implementation of acmeology technologies by teachers in extracurricular activities among senior pupils; management services of internal and external educational resources of continuity and succession of life competence forming in extracurricular activities of pupils; implementation of psychological support program in process of senior pupils' life competence forming; implementation teachers praxeological approach to formation of vital competence seniors.

Key words: condition, pedagogical conditions, senior pupil, extracurricular activities, life competence, educational environment, internal and external educational resources, psychological support, praxeological approach.

Постановка проблеми. Основними завданнями освітнього процесу в сучасній українській загальноосвітній школі є: приведення системи освіти і виховання в стан, відповідний потребам соціуму і окремої особистості; формування у школярів громадянської відповідальності і правової самосвідомості, духовності і культури, ініціативності, самостійності, здатності до успішної соціалізації в суспільстві, адекватній адаптації на ринку праці. Позаурочна діяльність учнів загальноосвітньої школи розглядається сьогодні як один із головних чинників безперервного освітнього процесу в системі виховання життєво-компетентної особистості на основі

створення необхідних педагогічних та психологічних умов найповнішого розкриття її задатків і нахилів, прояву її природних здібностей; розширення світогляду та самостійного творчого пошуку в будь-якій галузі, поглиблення соціального сприйняття сучасного життя та оцінювання власного «Я».

Ступінь розробленості проблеми. Вивчення науково-педагогічної літератури з проблем формування життєвої компетентності учня показує, що на сьогодні не склалося єдиного підходу до розуміння його суті. Дослідження життєвої компетентності здійснювали такі вчені: І. Єрмаков, Л. Мітіна, Д. Пузікова та ін. І. Єрмаков

зазначає, що входження молодих поколінь у глобалізований, динамічний світ, у відкрите суспільство актуалізує роль життєвої компетентності вихованців» [4].

Слід зазначити, що проблема формування життєвої компетентності старшокласників у позаурочній діяльності недостатньо досліджена вченими.

Метою статті є теоретичне обґрунтування організаційно-педагогічних умов формування життєвої компетентності старшокласників у позаурочній діяльності.

Виклад основного матеріалу. Розглянемо тлумачення самого поняття «педагогічні умови» у довідковій літературі. Перш за все з'ясуємо зміст поняття «умова». У тлумачному словнику української мови це поняття пояснюється, як «необхідна обставина, яка робить можливим здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяє чомусь» [11, с. 632]; як фактор, рушійна сила будь-якого процесу, явища; як чинник [2, с. 1526].

У філософському словнику поняття «умова» пояснюється як зовнішні обставини, що детермінують виникнення певного явища, результату цілеспрямованої діяльності [16].

У науково-педагогічній літературі існують різні підходи до тлумачення поняття «педагогічні умови». У психологічному словнику термін «педагогічна умова» визначено, «як певну обставину чи обстановку, яка впливає (прискорює чи гальмує) на формування та розвиток педагогічних явищ, процесів, систем, якостей особистості [8, с. 97].

В. Манько визначає, що «педагогічні умови є взаємопов'язаною сукупністю внутрішніх параметрів та зовнішніх характеристик функціонування, що забезпечує високу результативність навчального процесу і відповідає психолого-педагогічним критеріям оптимальності» [10].

На думку Б. Гершунського «педагогічними умовами є обставини, що забезпечують досягнення поставлених цілей, середовище, у якому виникають, існують і розвиваються педагогічні умови» [3, с. 46].

У контексті нашого дослідження ми будемо посилалися на тлумачення категорії «педагогічні умови», запропоноване доктором педагогічних наук О. Пехотою, що визначає їх, як систему певних форм, методів, матеріальних умов, реальних ситуацій, що об'єктивно склалися чи суб'єктивно створені та необхідні для досягнення конкретної педагогічної мети [13].

Як зазначають дослідники А. Ашероф та В. Логвіненко, «педагогічні умови повинні відповідати певним вимогам, а саме: мати

системний характер; мати чітко визначену структуру та забезпечувати зв'язки між елементами цієї структури» [1].

Термін «педагогічні» вказує на те, що вищезазначені обставини пов'язані з організацією виховного процесу, із зовнішнім середовищем, у якому відбувається позаурочна діяльність старшокласників, спрямована на формування їх життєвої компетентності.

Таким чином, спираючись на наведені дефініції, ми визначаємо зміст поняття «педагогічні умови», як особливе освітнє середовище, що безпосередньо впливає на ефективність формування життєвої компетентності старшокласників у позаурочній діяльності.

При визначенні й обґрунтуванні педагогічних умов ми виходили з положень діяльності, що розкриті в наукових працях О. Леонтьєва, згідно з якими зміна об'єкта діяльності закономірно спричиняє зміну самого суб'єкта, тобто зміна якісних характеристик позаурочної діяльності впливає на розвиток і якісні зміни характеристик життєвої компетентності старшокласника.

Важливим чинником при цьому є цілеспрямована і свідомо організована активна позаурочна діяльність старшокласника, завдяки якій він пізнає себе, свій внутрішній світ, усвідомлює себе частиною соціуму, навчається перетворювати власні особистісні й діяльнісні ресурси на засіб оптимізації саморозвитку і самозмін.

Зважаючи на це, першою педагогічною умовою формування життєвої компетентності старшокласників є впровадження педагогами акмеологічних технологій у позаурочну роботу зі старшокласниками. Оскільки акмеологічні технології є гуманістично спрямованими, то вони створюють умови для самопізнання, самооцінювання та ефективного розвитку особистості; їх індивідуальна спрямованість актуалізує особистісний потенціал, у той час, як інтерактивність реалізує суб'єкт-суб'єктну взаємодію, що сприяє вдосконаленню моделей спілкування, поведінки й активізує діяльність усіх суб'єктів позаурочної роботи в школі.

На думку вчених, акмеологічні технології – це «сукупність методів, за допомогою яких організовується та реалізується просування особистості до вершин самореалізації у різних сферах взаємодії» [15]. Важливо зазначити, що акмеологічні технології є цілісною системою взаємопов'язаних активних засобів групової та індивідуальної роботи, які забезпечують оптимізацію навчально-виховного процесу в напрямку всебічного розвитку особистості.

А. Майборода характеризує акмеологічну технологію, як стійку цілісну систему, що спрямована на формування операціональних механізмів особистості і включена в макросистему розвитку, навчання, виховання, освіти [9].

Вибір нами саме акмеологічних технологій для їх впровадження педагогами у позаурочну роботу пояснюється необхідністю оптимізації процесу формування життєвої компетентності старшокласників. Освітня та педагогічна доцільність впровадження акмеологічних технологій у позаурочній діяльності старшокласників полягає у визначених ученими критеріях, зокрема: задіяність усіх ресурсів особистості; реалізація діяльнісного підходу; врахування індивідуальних особливостей особистості; оптимізація розвитку не однієї, а декількох сфер психологічного в особистості; її розвитку в контексті життєвого професійного та духовного шляху; відповідності особливостям системи суб'єкт-суб'єктних відносин; співвідношення з основними методологічними принципами акмеології (особистісним суб'єкта діяльності, життєдіяльності, активності, потенційності, оптимізації); співвідношення умов навчання із умовами реальної і соціальної самоактуалізації; постійне відстеження в діях, діяльності, вчинках, поведінці особистості, якісно-кількісні характеристики ступеня розвитку й акме; передбачення формування сили здібностей, які дозволяють особистості стати суб'єктом прийняття самостійних рішень і зумовлюють шлях до творчої діяльності; використання технологічних можливостей різних наук, які спрямовані на самотворення, виховання, навчання [5].

У визначенні наступної педагогічної умови ми виходили з того, що оптимізація позаурочної діяльності старшокласників залежать від створеного освітнього середовища школи. Визначальна роль у цьому процесі належить директору школи, який проектує залучення зовнішніх ресурсів освітнього середовища (мережева взаємодія освітніх установ; установи культури; взаємодія із соціальними партнерами (батьками, громадськими організаціями) та оновлення внутрішніх ресурсів школи (технологічних, змістовних). Формування життєвої компетентності учнів слід розпочинати з першого року навчання в школі. З огляду на вищезазначене другою педагогічною умовою, необхідною для ефективного формування життєвої компетентності старшокласників у позаурочній діяльності, нами визначено: управлінське забезпечення зовнішніх та внутрішніх освітніх ресурсів безперервності та наступності формуван-

ня життєвої компетентності у позаурочній діяльності учнів I, II та III ступенів школи.

Вивчення науково-педагогічної літератури дозволяє зробити висновок, що сучасні вчені визначають середовищний підхід у педагогічному процесі, як перспективний, що підтверджується активним обговоренням проблем освіти ЮНЕСКО. На думку Ю. Колютькіна, освітнє середовище можна схарактеризувати, як сукупність соціальних, культурних, а також спеціальних організованих в освітньому навчальному закладі умов, внаслідок взаємодії яких з індивідом відбувається становлення особистості [6].

У наукових розвідках вітчизняних науковців В. Тесленко, Г. Щекатунова, А. Цимбалару зазначено, що навчально-виховне середовище – це певним чином організоване педагогічне середовище, що стимулює розвиток і саморозвиток кожного включеного в нього індивіда, це система умов для особистісного і творчого розвитку дітей та педагогів – усіх суб'єктів освітнього процесу, це середовище розвитку й виховання особистості [12, с. 13]. Таким чином, середовищний підхід до забезпечення змісту позаурочної діяльності учнів матиме оптимальні виховні впливи на формування життєвої компетентності старшокласників.

Третя умова впливає з того, що забезпечити різнобічний розвиток старшокласників відповідно до їхніх здібностей, індивідуальних, психічних і фізичних особливостей, потреб, стимулювати й розвивати в них прагнення до успіху, особистісного зростання й саморозвитку та виховувати відповідальне ставлення особистості до власного життя можливо лише за умови психологічного супроводу їх виховання. Одним із найважливіших завдань психологічного супроводу є, по-перше, моніторинг, а, по-друге, своєчасне усунення можливих факторів виникнення нерівномірності розвитку старшокласників. Слід зазначити, що оптимальність педагогічних умов формування життєвої компетентності старшокласника у позаурочній діяльності залежить, у першу чергу, від його внутрішнього психічного розвитку: потреб у пізнанні навколишнього світу; рівня інтелектуального та фізичного розвитку; мотивів діяльності.

Отже, третю умову формування життєвої компетентності старшокласників нами визначено, як впровадження програми психологічного супроводу процесу формування життєвої компетентності старшокласників.

Нами визначено, що для досягнення продуктивних виховних результатів у фор-

муванні життєвої компетентності старшокласників особливого значення набуває саме праксеологічний підхід, який виступає концептуальною основою взаємодії педагогів та учнів у процесі позакласної діяльності учнів. Практиологічний підхід, як сучасна філософська концепція, що забезпечує успішність організованої педагогами діяльності учнів. Сутність праксеологічного підходу полягає в удосконаленні практичної діяльності з позиції максимальної доцільності.

На думку Т. Садової, «сутність праксеологічного підходу полягає в удосконаленні практичної діяльності з позиції максимальної доцільності, оскільки для педагогів праксеологія виступає методологічною основою оволодіння навичками професійного функціонування в освітньому просторі, передумовою до формування умінь володіти власними діями» [14, с. 24].

Т. Котарбінський зазначає, що ефективність діяльності можлива за умови її відповідності певним вимогам: бути результативною, продуктивною або плідною (тобто досягати поставленої мети), «правильною» (точною, адекватною, максимально наближеною до зразка-норми), «чистою» (тобто максимально уникати непередбачених наслідків), «надійною» (прийоми діяльності тим більш надійні, чим більш об'єктивна можливість досягнення цими прийомами наміченого результату) та послідовною. Отже, вчений зазначає, що головним критерієм практичної «успішності» дії є її доцільність, при цьому вона є раціональною тоді, коли вона краще пристосована до всіх наявних обставин [7].

Таким чином, четвертою педагогічною умовою формування життєвої компетентності старшокласників ми визначаємо впровадження педагогами праксеологічного підходу у процесі формування життєвої компетентності старшокласників у позакласній діяльності. Практиологічний підхід передбачає старанну, цілеспрямовану підготовку педагогів старшої школи до організації позаурочної діяльності учнів з метою досягнення її результативності. Отже, щоб успішно здійснювати організацію й керівництво позаурочною діяльністю старшокласників, педагогам необхідно володіти системою професійних умінь, сформованих на основі дій, передбачених змістом цього процесу, і до яких ми відносимо: прогностичні, аналітичні, конструктивні, проєктивні, гностичні, організаторські, комунікативні, діагностичні та рефлексивні.

Висновки. Таким чином, нами здійснено теоретичне обґрунтування наступних педагогічних умов формування життєвої

компетентності старшокласників у позаурочній діяльності: впровадження педагогами акмеологічних технологій у позаурочну роботу зі старшокласниками; управлінське забезпечення зовнішніх та внутрішніх освітніх ресурсів безперервності та наступності формування життєвої компетентності у позаурочній діяльності учнів I, II та III ступенів; впровадження програми психологічного супроводу процесу формування життєвої компетентності старшокласників; впровадження педагогами праксеологічного підходу у процесі формування життєвої компетентності старшокласників. Важливим напрямком подальшого дослідження проблеми формування життєвої компетентності старшокласників у позаурочній діяльності нами спроектована експериментальна перевірка педагогічних умов формування життєвої компетентності старшокласників у позаурочній діяльності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ашеро́в А., Логві́ненко В. Методи і моделі оцінки педагогічного впливу на розвиток пізнавальної самостійності студентів / Українська інженерно-педагогічна академія. – Х. : УПА, 2005. – 164 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Бусел. – К. ; Ірпін'я : ВТФ – Перун, 2009. – 1736 с.
3. Гершунський Б. Комп'ютеризація у галузі освіти: проблеми та перспективи. – М.: Педагогіка, 1997. – 204 с.
4. Єрмаков І. Феномен компетентісно спрямованої освіти // Школа. Інформаційно-методичний журнал. – № 12. – 2006. – С. 5–7.
5. Князев А., Одинцова И. Акмеологические технологии активного игрового обучения / А. Князев, И. Одинцова. – М. : РАГС. – 2GG9. – 184 с.
6. Колоткин Ю. Образовательная среда и развитие личности. [Электронный ресурс] / Ю. Колоткин, С. Тарасов // О-во «Знание» России. – 2000. – Режим доступа: www.znanie.org/jornal/n1_01/obraz_sreda.html.
7. Котарбинский Т. Трактат о хорошей работе / Т. Котарбинский; пер. с польск. – М. : «Экономика», 1975. – 271 с.
8. Краткий психологический словарь / [сост. Л. Карпенко; под ред. А. Петровского, М. Ярошевского]. – Ростов н/Д : Феникс, 1998. – 512 с.
9. Майборода А. Акмеологічні технології в підготовці майбутніх спеціалістів / А. Майборода // Вісник Луганського національного університету імені Т. Шевченка. – Вип. 20 (231). – Луганськ, 2011. – С. 256–264.
10. Манько В. Дидактичні умови формування у студентів професійно-пізнавального інтересу до спеціальних дисциплін / В. Манько // Соціалізація особистості: зб. наук. пр. Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова. – К. : Логос, 2000. – Вип. 2. – С. 153–161.
11. Новий тлумачний словник української мови : у 4 т. – К. : Аконіт, 1999. – Т. 2. – 910 с.

12. Організаційно-педагогічні засади інноваційного розвитку ЗНЗ : монографія / Г. Щекатунова, В. Тесленко, А. Цимбалару та ін. / за ред. Г. Щекатунової. – К. : Пед. думка, 2013. – 264 с.

13. Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій: навч. посіб. / О. Пехота та ін. – К.: В-во А.С.К., 2003. – 240 с.

14. Садова Т. Праксеологічні засади професійнопедагогічної підготовки майбутніх вихователів до організації пізнавальної діяльності дітей / Т. Садова // Вісник Глухівського державного педагогічного університету /

Глухів. держ. пед. унт ім. Олександра Довженка. Глухів : ГНПУ ім. О. Довженка, 2010. Серія: Педагогічні науки, Вип. 16. – С. 23–28.

15. Сибигатуллина Г. Развивающие акмеологические технологии в системе совершенствования профессионального самосознания государственных служащих: диссертация кандидата наук психологических наук: 19.GG.G3 / Г. Сибигатуллина. – М., 2GG7. – 222 с.

16. Философский энциклопедический словарь. – М. : ИНФА, 1998. – 576 с.